

Agata Chudzicka

Potrzeba afiliacji i otrzymywane wsparcie społeczne u osób bezrobotnych

Chowanna 1, 60-68

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1998	R. XL (LI)	T. 1 (10)	s. 60—68

Agata CHUDZICKA

Potrzeba afiliacji i otrzymywane wsparcie społeczne u osób bezrobotnych

Wprowadzenie

Sytuacja bezrobocia, której towarzyszy zwiększone prawdopodobieństwo utraty wielu cennych wartości (zdrowia, pieniędzy, pozycji społecznej) i która z tego względu opisywana bywa często w kategoriach zagrożenia (por. Ratajczak, 1992), może przyczyniać się do zacieśnienia więzi jednostki z ludźmi. Można przypuszczać, że w sytuacjach trudnych, gdy ludzie zdani są na własne siły, zdarza im się odczuwać silniejszą niż zwykle potrzebę kontaktu z innymi i pomocy z ich strony. Świadomość, że są osoby, do których można zwrócić się o pomoc, również w sytuacji pozostawania bez pracy, staje się najprawdopodobniej źródłem poczucia bezpieczeństwa i zwiększa pewność siebie.

Bezrobocie bywa jednak traktowane jako zjawisko wstydlive, toteż człowiek czuje się gorszy od innych, odtrącony. Odmowa przyjęcia do pracy ze strony pracodawcy, konflikty rodzinne spowodowane niemożnością wywiązywania się ze swej roli, są źródłem negatywnych emocji, co w konsekwencji może oddalać jednostkę od innych.

Przeprowadzone badania miały na celu sprawdzenie, czy osoby bezrobotne, będące w sytuacji trudnej, odczuwają potrzebę afiliacji, potrzebę kontaktu z ludźmi, czy i od kogo otrzymują wsparcie oraz na czym ono polega.

Tendencje afiliacyjne jako reakcja na sytuacje trudne Pojęcie wsparcia społecznego

Zdaniem E. R. Hilgarda (1968) zachowaniem człowieka kieruje czasami tzw. motyw zależności, który „opiera się na potrzebie, aby być przedmiotem czyjejs opieki i troski, aby uzyskać oparcie poprzez afiliację”. Ten sam autor mówiąc o motywie afiliacyjnym, określa go jako tendencję do zależności od innej osoby lub grupy osób, do obcowania z nimi, do wchodzenia w relacje przyjaźni i inne związki, natomiast potrzebę afiliacji nazywa „potrzebą przebywania w obecności innych i nawiązywania kontaktów z ludźmi”. S. Schachter (1959) definiuje potrzebę afiliacji jako „dążenie jednostki do przebywania w obecności innych ludzi, kiedy znajduje się ona w sytuacji niejasnej, nieokreślonej, tzn. takiej, której w świetle swej dotychczasowej wiedzy nie potrafi zrozumieć czy zinterpretować”. Autor ten podkreśla, że „afiliacja wpływa na obniżenie lęku i niepokoju, a lęk dobrze nadaje się do leczenia przez towarzystwo innych ludzi”. Do wzrostu potrzeby afiliacji przyczynia się najczęściej sytuacja niepewności, której towarzyszą obawy o przyszłość i stany lękowe. Sytuacja bezrobocia bywa często taką właśnie sytuacją.

Wielu badaczy akcentuje rolę społecznego wsparcia, podtrzymania, oparcia (ang. *social support*) w procesie radzenia sobie przez człowieka ze stresem i niekontrolowanymi zdarzeniami. Termin ten definiowany jest różnie. Bywa on rozumiany jako „pomoc dostępna dla jednostki w sytuacjach trudnych, stresowych” (Sarason, za: Jaworowska-Oblój, Skuza, 1986) czy też jako pewien rodzaj wymiany lub interakcji społecznej, podczas której „treści emocjonalne i informacje, a także rzeczy, są odbierane, oceniane i wykorzystywane jako coś, co umożliwiła przezwyciężanie trudności” (Sęk, 1993).

Niektórzy uznają poszukiwanie społecznego podtrzymania za część procesu radzenia sobie w sytuacjach trudnych, za formę czy też sposób dawania sobie rady (ang. *coping*) (Heller, Swindle, za: Jaworowska-Oblój, Skuza, 1986). Inni natomiast podkreślają, że podstawowym i koniecznym, choć niewystarczającym, warunkiem wystąpienia wsparcia jest istnienie tzw. sieci społecznych, tj. sieci powiązań jednostki z innymi, z osobami znaczącymi lub grupami społecznymi (Popiołek, 1996; Ratajczak, 1992; Titkow, 1993). Dlatego też wsparcie społeczne jest najczęściej utożsamiane z samą „obecnością osób pomocnych w sytuacjach trudnych” (Fiszler, za: Ratajczak, 1992) lub traktowane jako „wyodrębniający się z całej sieci społecznych powiązań jednostki taki podzespół osób, który zaspokaja jej podstawowe emocjonalno-społeczne i instrumentalne potrzeby” (Titkow, 1993).

Ostatni z wymienionych sposób rozumienia terminu wydaje się najbardziej trafny. Badania poświęcone były bowiem relacji wsparcia między ludźmi

bezrobotnymi oraz osobami znaczącymi i pracownikami instytucji specjalnie powołanych do udzielania pomocy osobom pozostającym bez pracy. Miały na celu ustalenie, kto najczęściej łagodzi poczucie zagrożenia bezrobotnych oraz straty będące skutkiem przeżywanych trudności.

A. Titkow (1993) wyróżnia dwa segmenty społecznego wsparcia. Pierwszy tworzą instytucje, udzielające ludziom pomocy, organizacje, zarówno laickie, jak i kościelne, drugi segment stanowią osoby z najbliższego otoczenia jednostki (rodzina, krewni, sąsiedzi). W badaniach zostały uwzględnione obydwie te segmenty.

Znaczenie wsparcia społecznego w procesie radzenia sobie z zagrożeniem

Rolę społecznego podtrzymania sprowadza się do osłabienia fizycznych i społecznych skutków zdarzeń życiowych. Badacze zwracają uwagę na fakt, że wsparcie wzmacnia tożsamość jednostki, ułatwia mobilizację psychosocjologicznych zasobów, chroni samoocenę i zapobiega naruszaniu obrazu własnej osoby. Bardzo często mówi się, że wsparcie społeczne jest buforem dla negatywnych i niepożądanych skutków stresu oraz krytycznych wydarzeń życiowych. Oznacza to, że istnienie w otoczeniu jednostki ludzi udzielających jej w razie potrzeby pomocy zapobiega pogorszeniu się stanu jej zdrowia psychicznego i fizycznego (Caplan, 1974; Cobb, 1976; Sędek, 1991; Sęk, 1993; Titkow, 1993).

Wagę społecznego wsparcia w procesie radzenia sobie z trudną dla człowieka sytuacją (jaką jest na pewno sytuacja bezrobocia, nie znana do niedawna polskiemu społeczeństwu) podkreśla T. Tomaszewski (1993). Oprócz możliwości osobistych uznaje on także możliwości pozaosobiste (w tym cudzą aktywność) za niezwykle istotne w zmaganiu się jednostki z problemami.

Jak pomagają nam inni? Jakie są podstawowe formy i funkcje wsparcia społecznego? S. Cobb wyróżnia trzy rodzaje informacji przydatnych osobie, składających się na wsparcie społeczne:

- podtrzymanie emocjonalne — są to informacje, które pozwalają wierzyć, że jest się otoczonym miłością i opieką;
- podtrzymanie samooceny — informacje dające jednostce poczucie, że jest ceniona i szanowana;
- podtrzymanie społeczne — informacje, dzięki którym człowiek czuje się włączony do sieci komunikacji społecznej i wzajemnych zobowiązań.

Zdaniem Z. Ratajczak (1992) istnienie pomocnych innych oddziałuje najprawdopodobniej trojako, a mianowicie poprzez zwiększenie asertywności, wzmocnienie samooceny i zwiększenie kontroli jednostki nad otoczeniem, a także poprzez dostarczenie jej różnych zasobów: informacji, instrumentów, pieniędzy oraz różnorodnych form wsparcia emocjonalnego.

W badaniach posłużono się podziałem funkcji wsparcia społecznego, dokonany przez Figleya (za: Sędek, 1991), który zalicza do nich:

- udzielanie wsparcia emocjonalnego — odbywa się poprzez wyrażanie osobie potrzebującej pomocy, poszkodowanej — uczucia miłości, przywiązania, sympatii;
- okazywanie zachęty — ze strony osób, które wierzą w możliwość wyjścia jednostki z kryzysu i dają temu wyraz poprzez podkreślanie jej zdolności, możliwości, docenianie jej sukcesów;
- udzielanie porad — dawanie konkretnych i użytecznych wskazówek przez ludzi znających się na rzeczy, wskazywanie nie znanych dotąd źródeł informacji; prezentowanie możliwości i sposobów postępowania;
- towarzyszenie — obecność ludzi, którzy spędzają czas z człowiekiem, którzy chętnie z nim rozmawiają, bawią się, poświęcają mu wolne chwile;
- udzielanie tzw. konkretnej pomocy — jednostce potrzebna jest świadomość, że w razie potrzeby może liczyć na określoną pomoc, np. w wypadku trudności finansowych, konieczności zdobycia leków, przeprowadzki i w innych kłopotliwych sytuacjach.

Problem i cele badań

Głównym celem badań było sprawdzenie, u kogo osoby badane najczęściej znajdują wsparcie oraz na czym polega pomoc udzielana im przez innych.

Oczekiwałam, że dzięki badaniom uzyskam odpowiedź na następujące pytania:

- I. Czy osoby bezrobotne będące w sytuacji zagrożenia odczuwają potrzebę afiliacji?
- II. Jak wygląda sieć wsparcia osób bezrobotnych? Kto (jakie osoby, instytucje) najczęściej udziela im wsparcia?
- III. Jakie są formy wsparcia społecznego otrzymywanego przez bezrobotnych?

Metody badawcze

W badaniach wykorzystano Arkusz do Badania Indywidualnej Sieci Wsparcia Społecznego (patrz *Aneks*), stanowiący modyfikację metody Ingressoll i Depnera (za: Popiołek, 1996).

Zadania badanego obejmowały:

1. Wpisanie w arkusz ważnych dla niego osób i instytucji (interesowało mnie wsparcie ze strony małżonka / partnera, rodziny, przyjaciół i znajomych, współpracowników, innych ludzi, a także ze strony instytucji i organizacji, takich jak: urząd pracy, ośrodek pomocy społecznej, poradnie, fundacje, grupy samopomocy oraz inne organizacje społeczne i religijne).
2. Podanie informacji o tym, jak często udzielały mu one wsparcia w ostatnim roku.
3. Określenie na 3-stopniowej skali stopnia ważności tych osób i instytucji dla badanego oraz stopnia ważności badanego (w jego subiektywnym odczuciu) dla tych osób i pracowników instytucji, z którymi miał kontakt.
4. Podanie, na czym to wsparcie polegało, tzn. czy było to:
 - wsparcie emocjonalne — wyrażanie pozytywnych uczuć,
 - okazywanie zachęty — dodawanie otuchy, zachęcanie do działania,
 - udzielanie porad — dawanie wskazówek, rad, informacji,
 - wsparcie instrumentalne — udzielanie konkretnej pomocy, np. dawanie lub pożyczanie pieniędzy, rzeczy, załatwianie spraw,
 - towarzyszenie — bycie z osobą w trudnych dla niej chwilach¹.

Po wypełnieniu Arkusza osoba badana odpowiadała na pytania, których celem było określenie, czy występuje u niej potrzeba afiliacji w sytuacjach zagrożenia i w innych sytuacjach trudnych.

Charakterystyka próby badawczej

Badaniami objęto 60 osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy województwa katowickiego. Większość stanowiły kobiety, osoby z wykształceniem średnim zawodowym i ogólnym lub z zasadniczym zawodowym. Prawo do zasiłku w momencie przeprowadzania badań miała niemalże połowa badanych.

¹ Opracowano na podstawie podziału funkcji wsparcia społecznego, dokonanego przez Figleya (za: Sędek, 1991) oraz przez Mitchell i Trickett (za: Popiołek, 1996).

Tabela 1

Charakterystyka osób badanych

Kategoria zmiennych	Rodzaj zmiennej	Procent próby
Płeć badanych	kobiety mężczyźni	71,7 28,3
Wiek badanych	do 24 lat 25—34 lat 35—44 lat 45 lat i powyżej	33,3 21,7 31,7 13,3
Wykształcenie badanych	podstawowe i niepełne podstawowe zasadnicze zawodowe średnie ogólne średnie zawodowe wyższe	5,0 30,0 18,3 40,0 6,7
Okres pozostawania bez pracy	do 3 miesięcy 4 do 6 miesięcy 7 do 12 miesięcy powyżej 12 miesięcy	31,6 20,0 21,7 26,7
Dotychczasowy staż pracy	bez stażu do 1 roku 1—9 lat 10—19 lat 20—29 lat 30 lat i więcej	13,3 6,7 33,3 23,35 18,35 5,0
Prawo do zasiłku pieniężnego wypłacanego przez RUP	pobierający zasiłek nie pobierający zasiłku	46,7 53,3

Wyniki badań

Potrzeba afiliacji osób badanych. Wyniki pokazują, że większość badanych bezrobotnych (56,7%) nie wykazuje tendencji afiliacyjnych w sytuacjach trudnych.

Otrzymywane wsparcie społeczne. Jako najczęściej udzielających wsparcia osoby bezrobotne wskazują rodziców i małżonka / partnera. Następnie wymieniają: przyjaciół / znajomych, krewnych oraz dzieci. Rzadziej otrzymują pomoc od dawnych współpracowników i innych ludzi (np. sąsiadów i dalszych

znajomych). Wsparcia udzielają im także instytucje (urząd pracy i ośrodek pomocy społecznej). Pojedyncze osoby otrzymują pomoc od takich instytucji, jak: OHP, klub pracy, Kościół. Badani nie wymieniają żadnej poradni ani fundacji.

Rola najbliższej rodziny, a zwłaszcza rodziców i małżonka / partnera jest również najszerza. Pomoc rodziców polega przede wszystkim na dawaniu rad, okazywaniu pozytywnych uczuć; jest to także konkretna pomoc, czyli pożyczanie lub dawanie rzeczy, pieniędzy, załatwianie różnych spraw. Wsparcie ze strony małżonka / partnera i dzieci to okazywanie wspomaganemu uczuć oraz towarzyszenie mu w trudnych chwilach. Przyjaciele, dawni współpracownicy i inni ludzie najczęściej dają bezrobotnym rady i wskazówki do działania. Pomoc ze strony urzędu pracy oraz ośrodka pomocy społecznej polega głównie na wypłacaniu zasiłków finansowych oraz udzielaniu wskázówek.

Najbliższą rodzinę badani uznają za najważniejszą. Jak można się było spodziewać, przyjaciele, znajomi oraz pracownicy różnych instytucji są dla nich osobami mniej znaczącymi. Bezrobotni natomiast w większości czują się niezbyt ważni dla pracowników urzędu pracy. Mają jednak poczucie, że są ważni dla pracowników ośrodka pomocy społecznej, dla przyjaciół, dalszych krewnych i czują się bardzo ważni dla najbliższej rodziny.

Wnioski

Odpowiedzi osób pozostających bez pracy wskazują na to, że wsparcie otrzymywane przez nich ze strony najbliższych i przyjaciół jest największe. Świadczą także o wąskiej roli różnych instytucji w tym zakresie oraz o pewnym niezadowoleniu bezrobotnych z kontaktów z ich pracownikami, zwłaszcza z kontaktów z pracownikami urzędów pracy. Znalazienie odpowiedzi na pytanie o to, jaką rolę odgrywa zadowolenie z otrzymywanego wsparcia — zarówno tego ze strony rodziny, jak i tego o charakterze instytucjonalnym — dla podejmowania skutecznych działań, wymaga kolejnych badań empirycznych.

Zaskakujący wydaje się fakt, że u większości badanych nie stwierdzono tendencji afiliacyjnych. Oczywiście, badana próba była za mało liczna, aby wyciągać na podstawie uzyskanych wyników daleko idące wnioski na ten temat. Z czego jednak może wynikać to zjawisko?

S. Schachter (1959) uważa, że niektórzy, stojąc w obliczu problemu, wybierają osamotnienie jako formę obrony. Tendencje do poszukiwania samotności w sytuacjach lękowych autor ten tłumaczy tzw. indywidualną

konsystencją zachowania afiliacyjnego. Jego zdaniem czynnik ten zależy np. od kolejności urodzenia się dziecka w rodzinie.

Podobnie twierdzi H. Sęk (1986), według której stres i zagrożenie nie zawsze pociągają za sobą zachowanie afiliacyjne. Ludzie mogą osiągać redukcję pobudzenia także poprzez izolację społeczną. Autorka wyjaśnia, że tendencja do unikania afiliacji pomimo poczucia zagrożenia występuje wtedy, kiedy osoba przewiduje obniżenie samooceny na skutek afiliacji, a także jeśli z innych osobowościowych powodów bliski kontakt z ludźmi mógłby być dla niej dodatkowym obciążeniem.

Poszukiwanie samotności w sytuacjach trudnych może być także wynikiem wcześniejszych negatywnych doświadczeń poszczególnych osób w kontaktach z innymi ludźmi, może łączyć się z niemożnością otrzymania szukanego u nich wsparcia. Doświadczenie bezskutecznych prób znalezienia pomocy lub rozczarowanie formą kontaktu (a na to właśnie wskazują wyniki badań, przynajmniej w zakresie kontaktów z pracownikami różnych instytucji, powołanych przeciw do udzielania pomocy bezrobotnym) może przyczyniać się do osłabienia potrzeby afiliacji.

Izolacja społeczna, odsuwanie się od ludzi ma więc różne źródła, niewykluczone jednak, że stanowi podstawową strategię obronną dużej części osób pozostających bez pracy. Kwestia skutków przyjęcia takiej postawy i jej wpływu na wybór strategii zaradczych również poddana zostanie empirycznej weryfikacji. Warto byłoby także przekonać się, czy istnieją — a jeśli tak — to jakie, różnice osobowościowe między ludźmi charakteryzującymi się różnym natężeniem potrzeby afiliacji w sytuacji zagrożenia.

Bibliografia

- Caplan G., 1974: *Social Support and Community Mental Health*. New York, Basic Books.
- Cobb S., 1976: *Social Support as a Moderator of Life Stress*. „Psychosomatic Medicine”, No. 38.
- Hilgard E. R., 1968: *Wprowadzenie do psychologii*. Warszawa, PWN.
- Jaworowska-Obiój Z., Skuza B., 1986: *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*. „Przegląd Psychologiczny”, T. XXIX, nr 3, s. 733—774.
- Popiołek K., 1996: *Wsparcie społeczne — zarys problematyki*. W: *Psychologia pomocy*. Red. K. Popiołek. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ratajczak Z., 1992: *Wsparcie społeczne w warunkach zagrożenia podmiotowości człowieka w środowisku pracy*. W: „Psychologiczne Problemy Funkcjonowania Człowieka w Sytuacji Pracy”. T. 10 (19): *Podmiotowość człowieka. Szanse rozwoju i zagrożenia*. Red. Z. Ratajczak. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Schachter S., 1959: *The Psychology of Affiliation Experimental Studies of the Sources of Gregariousness*. Stanford, Stanford University Press.

- Sędek G., 1991: *Jak ludzie radzą sobie z sytuacjami, na które nie ma rady?* W: *Złudzenia, które pozwalają żyć*. Red. M. Kofta, T. Szustrowa. Warszawa, PWN.
- Sęk H., 1986: *Wsparcie społeczne — co zrobić, aby stało się pojęciem naukowym*. „Przegląd Psychologiczny”, T. XXIX, nr 3, s. 791—799.
- Sęk H., 1993: *Spoleczna psychologia kliniczna*. Warszawa, PWN.
- Titkow A., 1993: *Stres i życie społeczne. Polskie doświadczenia*. Warszawa, PWN.
- Tomaszewski T., 1993: *Układ referencyjny czynności pomagania*. „Chowanna”, T. 1, s. 16—28.

Uniwersytet Śląski, Instytut Psychologii
 Oprac. Agata Chudzicka
 Na podstawie metody Ingresoll, Depner

Arkusz do Badania Indywidualnej Sieci i Form Otrzymywanego Wsparcia Społecznego

Wypełnij zamieszczoną poniżej tabelę.

Zacznij od uzupełnienia listy osób i instytucji ważnych dla Ciebie oraz takich, dla których Ty jesteś kimś ważnym.

Nie podawaj imion i nazwisk, określ tylko stopień pokrewieństwa, charakter relacji z osobą, jej zawód, funkcję (np.: kuzynka, sąsiad, psycholog).

Wpisz natomiast nazwy instytucji (np. poradnia zdrowia psychicznego).

Następnie uzupełnij pozostałą część tabeli, wpisując „X” w odpowiednie miejsca. Rubryki, które Ciebie nie dotyczą, pozostaw puste.

Lista ważnych dla Ciebie osób i instytucji	W ostatnim roku osoba / instytucja ta udzielała Ci w sparcia			Jak ważna jest ta osoba / instytucja dla Ciebie			Jak ważny Ty jesteś (czujesz się) dla tej osoby / pracowników tej instytucji			Pomoc tej osoby / instytucji polegała głównie na				
	bardzo często	czasami	niigdy	bardzo ważna	ważna	niezbędna	bardzo ważna	ważny	niezbędny	okazywaniu mi pozytywnych uczuć (miłości, przyjaźni, sympatii)	zachęcaniu mnie do działania, dodawaniu otuchy	dawaniu mi rad oraz wskazówek	udzielaniu tzw. konkretnej pomocy np.: dawanii lub pożyczaniu pieniędzy, załatwianiu spraw	byciu ze mną w trudnych chwilach
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	A	B	C	D	E
1. Małżonek / partner														
2. Rodzice / krewni*														
a Rodzice														
b Dzieci														
c														
d														
e														
3. Przyjaciele /znajomi*														
a														
b														
c														
d														
e														
4. Współpracownicy*														
a														
b														
c														
d														
e														
5. Inni ludzie*														
a														
b														
c														
d														
e														
6. Instytucje / / organizacje*														
a urząd pracy														
b ośrodek pomocy społecznej														
c poradnie (jakie?)														
d fundacje (jakie?)*														
e inne (jakie?)*														
7. Grupy samopomocy														
a klub pracy														
b inne (jakie?)*														

* Proszę wymienić osoby oraz instytucje